

STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

37. årgang nr. 1

Februar 2011

Total nr. 131

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:

Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282

Medl. af best.:

Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand 2625 1733

Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J 8629 5518

Linda Lægdsmand, Lyngevej 55, 8420 Knebel 8635 2740

Kasserer:

Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov 8617 4697

Jysk Stenklub:GIRO 1217380, Myntevej 16, 8240 Risskov

Årskontingent:150 kr. for enlige, 200 kr. for par i 2010

Redaktør: Karen Pii, Skolesvinget 32, 8240 Risskov 8617 7876

Klubbens hjemmeside: <http://www.jyskstenklub.dk>

Medlems/adresselisten: Kan lånes til kopiering ved møderne på Åby Bibliotek. Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.

Indhold i dette nummer:

- Side 3 Generalforsamling
- Side 4 Årets nye medlemmer i Jysk Stenklub
- Side 5 Klubture/arrangementer i 2010
- Side 6 Sangstrup Klint - 10.april 2011/Ølst Lergrav - 30. april 2011
- Side 7 Båndet polsk flint på Hamborgmessen 2010
- Side 8 Sidste nyt fra Molermuseet på Mors
- Side 9 Ammonitter med bid
- Side 11 Fant fossilsikkert ved fotballbane (på norsk)
- Side 14 Ny menneskeart fundet i Sibirien
- Side 17 Tyrannosaurus var kannibal
- Side 19 Kontingent 2011/Værkstedet
- Side 20 Programsiden

Generalforsamling

Der afholdes ordinær generalforsamling lørdag d. 12. marts 2011 kl. 14.30

Dagsorden iflg. vedtægterne:

1. Valg af dirigent.
2. Formandens beretning.
3. Aflæggelse af regnskab.
4. Valg af formand
På Valg er:
Ingemann Schnetler (villig til genvalg).
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer i h. t. § 4.
På valg er:
Hans Jørn Mikkelsen (villig til genvalg)
Søren Bo Andersen (villig til genvalg)
6. Valg af en 1. og en 2. bestyrelsessuppleant.
På valg er:
Henrik Jensen (villig til genvalg).
Pia Kamuk Nielsen (villig til genvalg)
7. Valg af 2 revisorer (uden for bestyrelsen).
På valg er:
Børge Halkjær (villig til genvalg).
Birger Christensen (villig til genvalg).
8. Valg af revisorsuppleant.
På valg er:
Kjeld Gade Sørensen (Villig til genvalg).
9. Fastsættelse af kontingent for det kommende regnskabsår, altså 2012
10. Indkomne forslag.
11. Eventuelt.

Årets nye medlemmer i Jysk Stenklub

På bestyrelsens vegne vil jeg gerne byde disse nye medlemmer velkommen i Jysk Stenklub. Jeg håber, at de får glæde og mange gode oplevelser som medlemmer af klubben!

Poul Erik Brandt

Anne Louise Eriksen

Henny Filbert

Søren Mathiesen

Amdi Møller

Johanne Rasmussen

Tove Rasmussen

Kirsten Roug

Aase Schjeldahl

Ingemann Schnetler

KLUBTURE/ARRANGEMENTER I 2010

Dato	Antal deltagere	Destination
11.04.	15 pers.	Strandtur ved Blommehaven
24. - 25.04. 2 dage	18 pers.	Fakse/Ignaberga incl. museum
11.05. - 21.05. 11 dage	13 pers.	11 dage på Isle of Wight
19.06.	22 pers.	Klim Bjerg og Vokslev
06. - 08.07. 3 dage	19. pers.	Helgoland
31.07.	26 pers.	Sommerudflugt Mandø
14.08.	38 pers.	Molstræf med "bjergtur"
17. - 19.09. 3 dage	18 pers. + 3 fra Næstved - klubben	Höver, Rendsburg - messen Og Istidshuset i Flensburg
25.09. Geologiens dag	70 pers.	Dalbyover
16.10.	17 pers.	Grusgravstur: Glatved, Læn, Trustrup, Tirstrup og Sangstrup

Årets første tur går til Sangstrup Klint **Søndag d. 10. april 2011**

Vi lægger ud med en tur til denne oftest givtige lokalitet, som kan byde på fossiler fra både Danien-tiden i blokke fra klinten og fra Kridt-tiden i blokke fra havbunden.

Der er i tidens løb fundet ikke mindre end, mindst 8 forskellige arter af søpindsvin, køller fra samme, flere arter krabber, brachiopoder, koraller, søliljer, randplader fra søstjerne, svampe og hjåttænder.

Turpris ca. 175 kr.

Tilmelding og betaling senest d. 01. april til Linda Lægdsmand,
tlf: 8635 2740 el. 5051 0055 el. mail: lindakaj@gmail.com

Ølst Lergrav **Lørdag d. 30. april 2011**

Vi besøger lergraven ved Ølst, hvor vi kan se lag fra Paleocæn til Øvre Oligocæn. Der er muligheder for at finde fossiler, især i Viborg Leret og Brejning Leret fra Oligocæn. I tilfælde af megen regn op til ekskursionen kan ekskursion ikke gennemføres, da det kan være ufremkommeligt at færdes i graven.

Yderligere oplysninger: Ingemann Schnetler, tlf.: 86467282,
mail: i.schnetler@mail.dk

Turpris ca. 150 kr.

Start fra PS biler, Søren Frichs Vej kl. 9.00

Tilmelding og betaling senest d. 1. april til Linda Lægdsmand

Tlf. 86352740 eller mail: lindakaj@gmail.com

Båndet polsk flint på Hamborgmessen december 2010**Gebänderter Fe**

Gebänderter Feuerstein von

Oppland, Norwegen. Gebildet

vor ca. 100 Millionen Jahren

unterirdisch durch

Strahlung. Sie bilden Konkrete

von der Zeit der Kreide

Sidste nyt fra Molermuseet på Mors

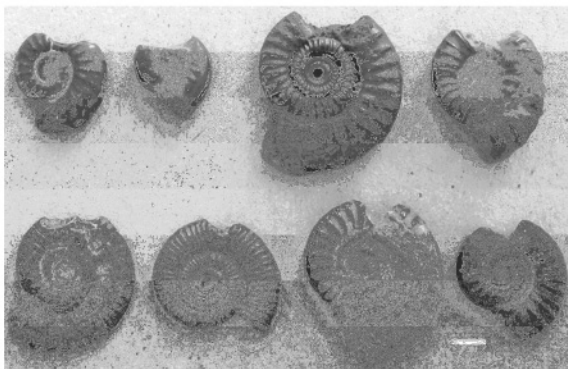
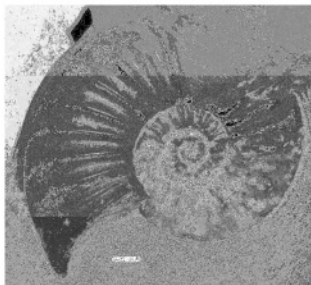
**Særudstilling 2011
fra 1.maj til 23.oktober**

Fossile blæksprutter

Ammonitter med bid

Jysk Stenklub har flere gange besøgt Black Ven og Stonebarrow på kysten i Dorset og fundet ammonitter, ofte smukt bevaret som skinnende calcit eller pyrit i grålige kridtkonkretioner. Mange af ammonitterne har en skade på et ganske bestemt sted i det yderste kammer.

Nu har Chris Andrew, Paddy Howe, Christopher R.C.Paul m.fl. I en artikel I Proceedings of the Yorkshire Geological Society 2010, vol.58 s 81-94 beskrevet disse skader og givet et bud på hvad der kan have forvoldt dem. Da vi ikke ved ret meget om ammonitter som byttedyr, er det en velkommen artikel. På ægte krimimåner gennemgår forfatterne mulighederne: hvem kan have gjort det og hvordan. Var det andre ammonitter, var det blæksprutter, eller var det krebsdyr? Var det ådselædere eller jægere? Når man anmelder krimier, er det ikke god tone at afsløre for meget, men det gør vist ikke noget her. Forfatterne opsummerer deres undersøgelser sådan: vi tror at jagt er mere sandsynlig end ådselædning, og rovdirene var sikkert ammonitter eller endnu mere sandsynligt cephalopoder med sugearme. Beskadigede fossiler er umiddelbart ikke så festlige, som de perfekt beva-

rede eksemplarer, men når vi som her har at gøre med skader, som de levende dyr har pådraget sig og eventuelt er døde af, så er det vel en ekstra kvalitet ved fossilet. At sælgere af de calcidere ammonitter har deres hyr med de beskadigede eksemplarer, viser dette indkøbte stykke fra Black Ven, hvor man ved præpareringen har valgt at fjerne den yderste vinding for at få en "hel" ammonit.

Måske kan den nye artikel bidrage til, at en sådan skamfering af fossilerne ophører og erstattes af den gode historie om jagt og bytte i fortiden. Den burde på alle måder være nemmere at sælge.

Forfatterne har en anden artikel om Dorset ammonitter i trykken. I den beskæftiger de sig med ormerør på ammonitter fra nedre jura.

På NewsBBC udtrykker Richard Edmonds fra Jurassic Coast World Heritage Site det fromme ønske, at en samler en skønne dag må finde en af de mulige rovdyr midt i måltidet. "Hvis blot folk fortsat får lov til at samle fossiler, er der håb om, at en eller anden finder det".

//JF

Fant fossilskatt ved fotballbane

Eldsjelene i Slemmestad Idrettsforening fjerna jord og kratt for å utvida tribunen til fotballbanen sin. Dei avdekkja Norges største samling av fossile blekksprutar.

[Torstein Helleve](#), webredaktør, www.forskning.no

Då denne skråninga vart reinska for vegetasjon, kom ein sjeldan fossilskatt for dagen. (Foto: Hans Arne Nakrem, NHM/UiO)

– I norsk og skandinavisk samanheng er det få, om nokon, funn som kan måla seg med dette. Det gjev oss paleontologar sjansen til å læra meir om livet i havet for 465 millionar år sidan, seier ein begeistra Hans Arne Nakrem, professor ved Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo.

I fjor starta Slemmestad IF arbeidet med nytt idrettsanlegg, med fotballbanar for sjuemannslag og ellevemannslag, løpebane for friidrett og tribune.

Men då dei hadde fjerna vegetasjon og jord frå skråninga der tribunen var planlagd, fekk dei ei overrasking. Overflata av steinen som dukka fram var dekt av fossile blekksprutar, tett i tett.

Delt i fleire kammer

– På den tida desse blekksprutane levde, i ordovicium, fantest det

ikkje dyreliv på land, berre dei fyrste plantane. Alle dyr som fantest, var i havet, fortel Nakrem.

Desse blekksprutane hadde eit hardt kalkskal som var forma som kremmarhus, og med ein eigenskap som gjer dei svært nyttige for paleontologane.

– Kroppen til blekkspruten var delt opp i fleire kammer. Det gjekk eit røyr gjennom kroppen, som knytte dei ulike kamra saman. Dette røyrret heiter sifo. Sifoen låg på den eine sida av kroppen, og denne sida var tyngre enn resten, forklarar Nakrem.

Fossil blekksprut. Kamra er godt synlege. Sifoen ligg nederst og strekkjer seg gjennom bakre halvdel av skalet. (Foto: Hans Arne Nakrem, NHM/UiO)

Låg sør for ekvator

– Så når blekkspruten døydde og skalet sokk til botnen, havna det som regel med sifoen ned.

Det som gjer dette så nyttig, er at dei ulike laga i Oslo-feltet har vorte skuva på, klemte saman og av og til snudd på hovudet. Men sidan blekksprutfossila som regel havnar med sifoen ned, kan paleontologane lett fastslå kva som var opp og ned i ordovicium.

Den gongen låg Oslo-området sør for ekvator, og var dekt av eit hav som strekte seg aust til Moskva. I dette havet levde det nokre dyr som heiter trilobittar og konodontar saman med blekksprutane.

Halvmånane er skalet til blekkspruten, sirklane er sifoen. (Foto: Hans Arne Nakrem, NHM/UiO)

Honnør til fotballklubben

Ved å samanlikna fossil frå Slemmestad av desse dyra med liknande fossil frå Sverige, Estland og Russland, har Nakrem og kollega Øyvind Hammer fastslått alderen på funnet i ein artikkel i tidsskriftet GEO, som kjem i desse dagar.

Nakrem gjev honnør til Slemmestad IF for samfunnsansvaret dei har vist ved å melda frå om funnet.

– Allfor ofte ser vi at naturminne av denne typen vert raserte, enten av rein kynisme eller fordi folk rett og slett ikkje veit betre. Men her har dei lokale kreftene vore vakne nok til å skjønna kva som skulle gjerast, rosar Nakrem.

– No må forskarmiljø, idrettslag og styresmakter koma saman og finna ut korleis funnet best kan bli bevart og forvalta, slik at vi best mulig kan møta dei ulike interessene.

Fra www.videnskab.dk:

Ny menneskeart fundet i Sibirien

23. december 2010 kl. 11:03

Dna-analyse af en fingerknogle fra Sibirien viser, at en hidtil ukendt slags fortidsmennesker levede for 30.000 til 50.000 år siden og parrede sig med moderne mennesker.

Af [Gunver Lystbæk Vestergård](#)

Den nye menneskeart er tættere på neandertalerne (billedet) end moderne mennesker, men enkelte nulevende befolkningsgrupper deler dna-stumper med den uddøde art.

En enkelt fingerknogle var alt, hvad forskerne behøvede for at kortlægge genomet fra en hidtil ukendt menneskeart, der levede i Altaibjergene i det sydlige Sibirien under sidste istid. Indtil videre har de fået navnet 'denisovans' efter den hule, hvor knoglen blev fundet i.

De levede i regionen på samme tid som neandertalere og moderne mennesker, men er tættere genetisk på neandertalere. Spor af deres dna kan dog ses i nulevende mennesker fra forskellige stillehavsøer i Melanesien.

Det skriver [ScienceNOW](#) efter opdagelsen er blevet publiceret online i tidsskriftet [Nature](#).

Ny art deler forfader med neandertalere

Knoglen, der stammer fra en lille pige, blev fundet i 2008 og har siden været igennem forskellige analyser på Max Planck Institutet for Evolutionær Antropologi i Tyskland.

Først kortlagde forskerne pigens mitokondrie-dna (mtDNA), hvilket viste sig at afvige fra både neandertalere og moderne mennesker. Men mtDNA stammer kun fra moderen og udgør en meget lille del af det samlede genom. Derfor gav de første analyser ikke nok data til at kunne bekræfte, om der var tale om en ny type menneske.

I det nye studie er det til gengæld lykkedes forskerne at kortlægge 70 procent af pigens nukleare dna (nDNA) - det vil sige dna fra cellekernen.

Ved at sammenligne de nye resultater med genomer fra neandertalere og moderne mennesker, kan forskerne nu med sikkerhed sige, at den lille pige ikke tilhører nogen af de to kendte menneskearter.

Højest sandsynlig stammer denisovans og neandertalere fra en fælles forfader, men for cirka 640.000 år siden blev de genetisk skilt fra hinanden.

Nulevende mennesker har dna-spor

Forskerne sammenlignede også genomet med dna fra 53 forskellige nulevende befolkningsgrupper, og det viser sig, at enkelte melanesiske grupper fra Papua Ny Guinea deler bestemte mutationer med denisovansgruppen. Forskerne skønner derfor, at melanesiere har arvet mellem fire og seks procent af deres dna fra de uddøde slægtinge.

I forhold til menneskets udviklingshistorie er forskerne kommet med et bud på, hvordan de nye data kan passe ind:

Efter neandertalere og denisovans skilte sig fra hinanden, parrede neandertalere sig med moderne mennesker. Det skete lige efter de forlod Afrika, men før de for 80.000 år siden begyndte at sprede sig til Europa og Asien. Senere, mens denisovans levede i det østlige Asien, stødte de på en gruppe moderne mennesker på vej østpå fra Afrika.

Det kan forklare, at melanesiere både har dna fra neandertalere og denisovans.

Sammen med opdagelse af arten homo floresiensis med øgenavnet 'hobbitten' på den indonesiske ø Flores i 2004, kender palæontologerne nu til mindst tre andre menneskearter, der levede på samme tid, som da det moderne menneske begyndte at sprede sig ud over hele kloden.

Anku Silver and Stones ApS

er flyttet til nye lokaler (i nabohuset til den gamle forretning)

Godthåbsvej 128, 2000 Frederiksberg.

Vi er leveringsdygtige i:

Maskiner og materialer til stenslibning - Værktøj, maskiner og tilbehør til guld/sølvsmedearbejde - Metaller, kæder, fagbøger, monteringsmaterialer, gaveæsker - Knive, materialer, træ o.a. til knivmageri - Halvfabrikata som vedhæng, låse, øskner, fingerringe m.m. - Facetslebne sten, cabochoner og indfatninger hertil - Perlekæder samt enkelte perler - Stenkæder samt enkelte sten - Gaveartikler, smykker og meget andet

Hjemmeside: www.anku.dk med link til www.anku-netbutik.dk

Åbningstider: Tirsdag - onsdag - torsdag: 11-17.30 eller efter aftale.

Med venlig hilsen

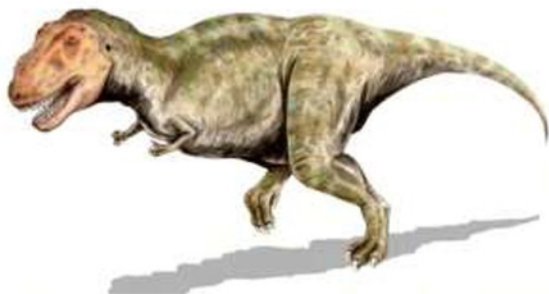
ANKU Silver and Stones ApS - Godthåbsvej 128
2000 Frederiksberg tlf.: (+45) 3887 4170

Tyrannosaurus rex var kannibal

30. december 2010 kl. 10:04

Dinosaurkongen Tyrannosaurus rex spiste ikke kun andre dinosaurer, men også sine egne artsfæller, mener amerikanske og canadiske forskere.

Af [Andreas R. Graven, forskning.no](http://Andreas.R.Graven.forskning.no)

Amerikanske og canadiske palæontologer har fundet bidemærker på arm- og tåknogler på kæmpen, der stammer fra andre Tyrannosaurus rex.

Da Yale-forsker Nicholas Longrich kiggede gennem samlinger af dinosaur-knogler i forbindelse med et andet projekt, opdagede han en knogle med usædvanligt store fordybninger.

Ud fra, hvor knoglen blev fundet og dens alder, kom Longrich og hans kollegaer frem til, at knoglen måtte være fra en Tyrannosaurus rex.

»Det er et bidemærke, som mange store rovdyr kunne have lavet, men for 65 millioner år siden, var Tyrannosaurus rex den største kødæder i Nordamerika,« skriver forskeren i en pressemeddelelse fra Yale University.

Den nye undersøgelse er offentliggjort i PLoS ONE.

Spist efter kamp?

Først efter Longrich havde slået fast, at han stod over for et bide-mærke fra giganten, gik det op for ham, at knoglen tilhørte samme art.

Opdagelsen førte til, at forskerne dykkede ned i flere samlinger, og fandt her flere knogler, som de mener, dokumenterer kannibalisme mellem *Tyrannosaurus rex*; en armknogle og tre tåknogler.

»Jeg er overrasket over, hvor ofte kannibalisme synes at være sket, men vi er ikke helt sikre på, hvad det betyder,« siger Nicholas Longrich.

Forskerne slår fast, at bidemærkerne er kommet af, at noget har spist dyret. Men de er lidt usikre på anledningen:

Var måltidet resultat af en kamp mellem to individer, eller har en *Tyrannosaurus rex* fundet kadaveret af en død kollega og så påtaget sig rollen som ådselæder?

Longrich påpeger samtidig muligheden for, at sejrherren i en kamp kan have taget en bid af "kagen" for at fejre triumfen.

»Moderne store rovdyr gør det hele tiden, det er en praktisk måde at udelukke konkurrencen, samtidig med at dyret skaffer sig mad,« skriver han i pressemeddelelsen.

Kannibalisme mere udbredt

Men de mærker, forskerne har opdaget, lader til at være påført dyret et stykke tid efter døden indtraf.

»Hvis én *Tyrannosaurus rex* dræbte en anden, så kunne kødet på de mest tilgængelige dele af kadaveret være blevet spist først, før tænderne blev sat i de mindre armknogler og tåknogler,« argumenterer han videre.

»Indtil nu har forskerne kun kendt til én anden dinosaur, der bedrev kannibalisme, nemlig *Majungatholus*,« siger Longrich.

Han mener dog, at denne praksis var mere udbredt end som så, og at mere detaljerede undersøgelser af fossile dinosaurknogler fra andre arter vil underbygge teorien.

Fra Forskning.no oversat af Mette Damsgaard

• KONTINGENT 2011

Midt i december nummeret af Stenhuggeren sad et girokort til indbetaling af kontingent for 2011. GIRO 121 - 7380

- Enkeltpersoner kr 150
- Par kr 200

Kontingent skal være indbetalt inden generalforsamlingen og allerhelst inden udgangen af januar måned.

Giv besked hvis medlemskabet ikke ønskes fortsat. Det sparer foreningen for udgifter og besvær.

HUSK at melde FLYTNING til kassereren. Et postkort eller en mail til jytte@dichmusik.dk sikrer at Stenhuggeren kommer frem uden forsinkelse.

Kassereren

Værkstedet på Skt. Anna Gade Skole: Åbningstider

v/Hans Jørn Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J.	8629 5518
Tirsdage kl. 16.00-19.00 slibning v/ Helge Skajaa.	3040 0003
Torsdage kl. 19.00-22.00 slibning/sølvarbejde. Holdet lukkes indtil videre.	
Onsdag kl. 19.00-22.00 (kun efter aftale).	8615 4613

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked om, at du regner med at komme på værkstedet den og den dag.

Priser som hidtil: Brug af slibeværksted 15 kr. pr. gang.
Brug af sølvværksted 5 kr. pr. gang.

Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub vinter/forår 2010/2011

- Lørdag d. 15. januar: Klubbmøde på Åby Bibliotek
Foredrag: Jordens undergange
Ved lektor Bo Holm Jacobsen
Geologisk Institut, Århus
- Lørdag d. 12. februar: Klubbmøde på Åby Bibliotek
Foredrag: Jordskælv på Haiti-Hvad skete der?
Ved seniorforsker Trine Dahl Jensen. Geus, Kbh.
- Lørdag d. 12. marts: Klubbmøde på Åby Bibliotek
Foredrag: om indiske mineraler.
Ved Michael Bak kl. 13.00-14.00
Derefter Generalforsamling efter lovene kl. 14.30
- Lørdag d. 9. april Klubbmøde på Åby Bibliotek
Foredrag om feltarbejde i Grønland og Australien
Ved studerende Jacob Walløe Hansen
Statens Naturhistoriske Museum

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO

Deadline for aprilnummeret af STENHUGGEREN er den 2. marts 2011

Materiale sendes til Karen Pii.

Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren.

Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne.

Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet".
Mødet starter kl. 14.30.

Solbakkens KopITryk